

Lagutskottets betänkande

1982/83: 41

om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m. m.
(prop. 1982/83:165)

Ärendet

I betänkandet behandlar utskottet proposition 1982/83:165 vari regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslår riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i lagen (1983: 47) om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1983: 48) om ändring i brottsbalken,
4. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisas till vad utskottet anför på s. 2.

De i propositionen framlagda lagförslagen har tagits in i *bilaga* till betänkandet.

Företrädare för föreningen Familj och Rätt har inför utskottet framfört synpunkter på förslaget till ändring i föräldrabalken.

Utskottet

Inledning

Riksdagen beslöt i januari 1983 om ändringar i bl. a. föräldrabalkens (FB) bestämmelser om vårdnad och umgänge (prop. 1981/82: 168, LU 1982/83:17). Ett syfte med de nya bestämmelserna, som träder i kraft den 1 juli 1983, är att stärka barnens rättsliga ställning.

Förslagen i proposition 1981/82:168 byggde på betänkandet (SOU 1979:63) Om föräldraansvar m. m., som avgetts av utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt. Betänkandet innehöll också förslag till ändringar i bestämmelserna i 21 kap. FB om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge. I proposition 1981/82:168 uttalade dåvarande departementschefen att det var lämpligast att i ett sammanhang ta ställning till frågorna om utformningen av bestämmelserna i 21 kap. FB och om Sveriges anslutning till de inom Europarådet resp. Haagkonferensen för internationell privaträtt antagna konventionerna om bortrövande av barn. Då departementschefen inte var beredd att i det lagstiftningsärendet göra en sådan samlad bedömning, togs utredningens förslag till ändringar i 21 kap. FB inte upp i propositionen.

I den nu aktuella propositionen anför departementschefen att övervägandena beträffande frågan om Sveriges anslutning till de ovan nämnda

konventionerna har visat sig vara mer tidskrävande än beräknat. Departementschefen konstaterar emellertid att arbetet med en anslutning till konventionerna fortskridit så långt att det inte hindrat en begränsad översyn av bestämmelserna i 21 kap. FB. För att ändringarna i dessa regler skall kunna träda i kraft samtidigt med de redan beslutade ändringarna i bestämmelserna om vårdnad och umgänge m. m. har frågorna rörande 21 kap. FB brutits ut till särskild behandling.

Propositionens huvudsakliga innehåll

Enligt propositionen bör frågor om verkställighet av de allmänna domstolarnas avgöranden om vårdnad eller umgänge m. m. liksom hittills prövas av länsrätterna.

Propositionen innebär att de nuvarande möjligheterna att besluta om polishämtning av barn begränsas. När det gäller verkställighet av ett vårdnadsavgörande får polishämtning i fortsättningen beslutas endast om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada. Vid verkställighet av avgöranden om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare skall polishämtning kunna beslutas endast om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

En nyhet är att de allmänna domstolarna skall på yrkande av part kunna, om det föreligger särskilda skäl, kombinera ett avgörande om vårdnad eller umgänge med ett vitesföreläggande för motparten att lämna ifrån sig barnet. Det medför att länsrätterna i dessa fall inte behöver anlitas för ett sådant vitesföreläggande, något som kan leda till ett snabbare verkställighetsförfarande än f. n.

I propositionen läggs också fram förslag om att den som obehörigen för bort ett barn från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) skall kunna straffas enligt brottsbalken för egenmäktighet med barn.

De nya reglerna föreslås, som inledningsvis berörts, träda i kraft den 1 juli 1983.

Förslagen till ändringar i FB

Enligt 21 kap. FB är länsrätterna *beslutande myndighet* i frågor om verkställighet av de allmänna domstolarnas avgöranden om vårdnad och umgänge m. m. Länsrätternas beslut kan överklagas till kammarrätterna och därefter, under vissa förutsättningar, till regeringsrätten.

Utredningen om barnens rätt föreslog i sitt betänkande att verkställighetsmålen skulle flyttas från länsrätterna till de allmänna domstolarna. Fördelarna med detta skulle enligt utredningen bl. a. vara att domstolarna självmant skulle kunna ta upp frågan om vårdnaden eller umgänget och att muntlig förhandling regelmässigt skulle förekomma i målen.

I propositionen förordas att målen också i fortsättningen skall handhas av länsrätterna.

Utskottet vill för sin del framhålla att vissa fördelar skulle kunna uppnås om verkställighetsfrågorna handlades av allmän domstol. Bl. a. skulle muntlig förhandling som regel förekomma. Utskottet erinrar vidare om att utskottet tidigare vid flera tillfällen uttalat att umgängessabotage från vårdnadshavarens sida kan visa att denne är olämplig som vårdnadshavare och att en omprövning av vårdnaden därför kan vara påkallad. Mot en överflyttning talar emellertid att det föreligger en risk för att verkställighetsmålen kompliceras och försenas om samtidigt med verkställighetsfrågan själva frågan om vårdnaden eller umgänget på nytt skall prövas. Enligt propositionen har det också visat sig att det i det stora flertalet mål om verkställighet inte är påkallat att allmän domstol omprövar det tidigare avgörandet om vårdnad eller umgänge. Att det i vissa fall kan finnas ett behov av att ompröva vårdnaden eller umgänget utgör enligt utskottets mening inte vägande skäl för att också verkställighetsmålen bör prövas av allmän domstol. Av stor betydelse är enligt utskottets mening vidare det faktum att länsrätterna sedan länge har erfarenhet av såväl den aktuella typen av verkställighetsmål som närliggande mål rörande sociala frågor. Länsrätternas organisation är dessutom, som framhålls av både utredningen och departementschefen, väl anpassad för praktiska verkställighetsfrågor och för en skyndsam handläggning. Härtill kan läggas att behovet av muntliga förhandlingar i verkställighetsmålen tillgodoses genom en i propositionen föreslagen regel om att länsrätterna skall hålla sådana förhandlingar om det inte är uppenbart obehövt.

Sammanfattningsvis anser därför utskottet att departementschefen har anfört övertygande skäl för sin ståndpunkt att verkställighetsmålen allmänt bör handläggas av länsrätterna.

När verkställighet begärs skall länsrätten i första hand söka verka för att barnet frivilligt överlämnas till den som skall ha hand om barnet. Innan länsrätten förordnar om verkställighet kan rätten därför f. n. lämna uppdrag åt någon lämplig person att verka för ett frivilligt överlämnande. Uppdraget skall i princip vara slutfört inom två veckor. Länsrätten kan emellertid enligt förslaget i propositionen förlänga tiden om det finns förutsättningar att nå en frivillig fullgörelse (21 kap. 2 § FB).

Om ansträngningarna att nå en lösning misslyckas eller om det annars bedöms utsiktslöst att åstadkomma en fullgörelse, får länsrätten förordna om verkställighet. De tvångsmedel som enligt gällande rätt kan komma i fråga är vite och hämtning genom polismyndighetens försorg.

I propositionen föreslås som tidigare berörts att möjligheten att besluta om *polishämtning* såväl när det gäller verkställighet av avgöranden om vårdnad som beträffande umgängesavgöranden inskränks. För polishämtning skall enligt propositionen fordras att verkställighet inte kan ske på annat sätt. Beträffande verkställighet av vårdnadsavgöranden kan hämtning också ske om det är nödvändigt för att undvika att barnet lider

allvarlig skada. För polishämtning vid verkställighet av avgöranden om umgänge krävs – förutom att verkställighet annars inte kan ske – att barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med den förälder som inte är vårdnadshavare. Som en nyhet föreslås också i propositionen att länsrätten i samband med förordnande om verkställighet kan lämna uppdrag åt någon lämplig person att verka för ett frivilligt överlämnande av barnet även om sådant uppdrag förekommit tidigare (21 kap. 4 § FB). Vid beslut om polishämtning skall uppdrag lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.

Utskottet vill för sin del framhålla vikten av att man i verkställighetsmålen i första hand strävar efter att få till stånd ett frivilligt överlämnande av barnet. Om tvångsmedel måste användas bör enligt utskottets mening vitesföreläggande vara det huvudsakliga tvångsmedlet. I likhet med departementschefen anser utskottet emellertid att bestämmelser om polishämtning inte kan avvaras som ett yttersta tvångsmedel. Det bör också framhållas att det inte är osannolikt att redan vetskapen om att hämtning kan tillgripas medför att ett frivilligt överlämnande kommer till stånd. De inskränkningar som nu föreslås i möjligheterna att besluta om hämtning innebär enligt utskottets mening att bestämmelserna får en väl avvägd utformning. Utskottet vill erinra om att antalet beslut per år om polishämtning redan nu är mycket lågt och antalet genomförda beslut än färre. De föreslagna reglerna torde ytterligare kunna nedbringa antalet hämtningsärenden, något som i hög grad är önskvärt.

Med det anförda tillstyrker utskottet att de föreslagna inskränkningarna av möjligheterna till polishämtning genomförs. I sammanhanget vill utskottet stryka under vikten av att ett beslut om hämtning, sedan möjligheterna till frivillig fullgörelse uttömts, verkställs så snart som möjligt. Fördröjningar av själva verkställigheten på kanske flera månader måste nämligen enligt utskottets mening vara synnerligen påfrestande både för parterna i ärendet och, inte minst, för barnet. Någon särskild bestämmelse om skyndsam verkställighet, något som företrädarna för Familj och Rätt uttryckt önskemål om, är dock inte erforderlig.

Utskottet vill härutöver framhålla att de nya reglerna om förfarandet i länsrätten ger goda förutsättningar för att barnet frivilligt överlämnas men att samtidigt, som lagrådet har påpekat, risken kan öka för långt utdragna verkställighetsförfaranden. Utskottet förutsätter att regeringen med uppmärksamhet följer tillämpningen av förfarandereglerne och tar de initiativ som kan visa sig erforderliga.

Enligt propositionen får länsrätten liksom hittills vägra verkställighet bl. a. om *barnet självt motsätter sig verkställighet* och barnet har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas. I gällande bestämmelse föreskrivs att om barnet har fyllt 15 år får verkställighet inte ske mot barnets vilja, om inte länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Det-

samma gäller om barnet är under 15 år men har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt. I propositionen föreslås att åldersgränsen sänks till 12 år medan bestämmelsen i övrigt bibehålls oförändrad (21 kap. 5 § FB). Departementschefen framhåller i sammanhanget att för att barnet skall få tillfälle att inför länsrätten framföra sina synpunkter i frågan om överlämnande bör barnet kunna höras vid en muntlig förhandling, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras. En bestämmelse om hörande av barn föreslås intagen i 21 kap. 12 § andra stycket FB. Bestämmelsen har utformats efter mönster från regeln om barns hörande i vårdnads- och umgänges mål vilken träder i kraft den 1 juli 1983 (6 kap. 18 § tredje stycket FB).

Företrädarna för Familj och Rätt har inför utskottet ifrågasatt om det är lämpligt att i lagstiftningen ha en åldersgräns för hänsynstagande till barnets vilja.

Utskottet erinrar om att FB:s bestämmelser om vårdnad och umgänge inte innehåller några uttryckliga regler om vilken betydelse barnets egen inställning skall ha. Domstolen skall enligt förarbetena till de nya vårdnadsreglerna i vårdnads- och umgänges målen söka den lösning som kan antas bäst svara mot barnets behov. Om barnet har en bestämd uppfattning och har nått en sådan mognad att dess önskemål bör respekteras, bör domstolen i allmänhet följa barnets önskan. När barnet har nått en sådan mognad kan enligt förarbetena inte besvaras generellt. Många gånger kan uppgiften att söka utreda vad barnet verkligen vill försvåras av att barnet uttrycker en uppfattning som inte svarar mot barnets innersta önskan. I allmänhet torde domstolen därför vara hänvisad till att väga in barnets egna uppgifter i den helhetsbedömning av samtliga omständigheter som bör beaktas i målet.

Frågan om hänsynstagande till barnets åsikter behandlades av utskottet också i samband med den i proposition 1981/82: 168 föreslagna regeln om att barn skulle kunna höras inför domstolen om barnet självt begärde det. Utskottet framhöll (LU 1982/83: 17 s. 28 f.) att det är angeläget att barn, när de börjat uppnå en viss mognad, får uttrycka sin egen åsikt i frågor om vårdnad och umgänge. Normalt bör barnets önskemål komma till uttryck vid den utredning som socialnämnden företar i vårdnads- eller umgängesfrågan. Enligt utskottet kunde det dock i undantagsfall finnas situationer där det kan vara av värde att barnet får framträda inför domstolen. Det fick ankomma på domstolen att i det enskilda fallet ta ställning till om ett barn skall höras. Därvid bör barnets ålder och mognad tillmätas stor betydelse. Också barnets egen inställning bör få vara vägledande. Utskottet ansåg dock att någon avgörande betydelse bör barnets önskemål om att bli hörd inte få ha. I vissa fall kan det nämligen vara svårt att utrona om barnets begäran bygger på en verklig vilja hos barnet att höras och inte på påtryckningar från andra håll. Med hänsyn till det anförda ansåg utskottet att

hänvisningen i lagtexten till barnets egna önskemål att få höras borde utgå ur lagtexten. I stället får den omständigheten att barnet självt begärt att få höras vägas in bland de särskilda skäl som kan tala för att barnet hörs. Utskottet avstyrkte i sammanhanget ett motionsyrkande om införande av särskilda åldersgränser och anförde att det får ankomma på domstolen att i det enskilda fallet bedöma om barnet har en sådan mognad att det framstår som uppenbart att barnet inte tar skada av att höras.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet det i viss mån tveksamt om i verkställighetsreglerna bör uppställas en särskild åldersgräns vid vilken barnets vilja skall tillmätas betydelse. Utredningen om barnens rätt föreslog inte heller någon sådan gräns utan förordade att avgörandena skulle ske med utgångspunkt i vad som är förenligt med barnets bästa. Om en åldersgräns bör gälla anser utskottet det vidare tveksamt om den bör dras vid 12 år med hänsyn till barns olika utveckling. Vid ett ställningstagande till frågan måste emellertid beaktas att åldersgränsen i verkställighetsmålen inte är någon absolut gräns. Som framhölls då den nu gällande 15-årsgränsen infördes år 1967 bör åldersgränsen ses som en riktlinje för bedömningen med möjlighet till avvikelse i både den ena och den andra riktningen (prop. 1967: 138). Bestämmelsen har också utformats så att länsrätten mot barnets vilja, oavsett barnets ålder eller mognad, kan förordna om verkställighet om det är nödvändigt av hänsyn till barnets bästa att verkställighet sker. Utgångspunkterna för avgörandena är alltså i första hand barnets bästa.

Utskottet vill vidare framhålla att det i verkställighetsmålen kan vara lika svårt som i mål om vårdnad eller umgänge att utröna barnets verkliga vilja. Länsrätten bör därför iaktta samma försiktighet som de allmänna domstolarna när det gäller att klarlägga vad som är barnets vilja. Vad utskottet enligt ovan anført i fråga om barns hörande inför domstol bör självfallet också tillämpas om det blir aktuellt att höra ett barn vid muntlig förhandling i länsrätten.

På grund av det anförda anser utskottet att förslaget i denna del kan godtas. Utskottet vill dock stryka under betydelsen av att regeringen med uppmärksamhet följer utvecklingen på området, särskilt när det gäller frågan om åldersgränsen och dess utformning. Skulle det framkomma att bestämmelserna leder till mindre tillfredsställande resultat förutsätter utskottet att regeringen lägger fram förslag till erforderliga ändringar.

I 21 kap. 10 § FB, som i huvudsak motsvarar nuvarande 21 kap. 9 §, regleras bl. a. polismyndighetens möjligheter att *interimistiskt omhänderta ett barn*. Sådana omhändertaganden kan bli aktuella t. ex. då det föreligger fara för att ett barn förs ur landet och länsrättens beslut inte kan avvaktas. Polisen får då vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål skall pröva om den skall bestå.

Enligt uppgift från kammarrätten i Stockholm har bestämmelsen om anmälan och prövning av polismyndighets åtgärd vid tillämpningen vållat vissa problem då åtgärden rör ett verkställighetsmål som är överklagat till kammarrätt eller regeringsrätten. Det har i dessa fall visat sig råda osäkerhet om till vilken instans åtgärden skall anmälas.

Utskottet crinrar om att ordet "länsrätten" används praktiskt taget genomgående i 21 kap. FB. Det inbegriper därvid i regel också överinstanserna. Enligt utskottets mening ter det sig naturligt att den aktuella bestämmelsen tillämpas så, att om ett verkställighetsmål är anhängigt i kammarrätt eller regeringsrätten, skall den berörda instansen också pröva frågan om åtgärd som rör det målet skall bestå. Ett särskilt förtydligande härom i lagtexten är, anser utskottet, inte erforderligt. Hur polismyndigheten rent praktiskt skall förfara vid anmälan om åtgärd i dessa fall kan vid behov regleras i tillämpningsföreskrifter till 21 kap. FB som regeringen får utfärda.

Förslaget till ändring i brottsbalken

Enligt 7 kap. 4 § brottsbalken skall den som obehörigen skiljer barn under 15 år från vårdnadshavaren dömas för *egenmäktighet med barn*. Detsamma gäller om den ene föräldern utan att ha beaktansvärda skäl egenmäktigt bortför barn som står under båda föräldrarnas gemensamma vårdnad eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt. Straffsatsen upptar böter eller fängelse i högst sex månader.

Bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken tar sikte på obehöriga ingrepp i vårdnadsrätten. Den är tillämplig inte bara när barnet faktiskt omhändertas av vårdnadshavaren utan också när det med vårdnadshavarens samtycke vistas hos någon annan, t. ex. hos fosterföräldrar. Straffbestämmelsen riktar sig däremot inte mot sådana fall där barnet är omhändertaget för vård. I 89 § i 1960 års barnavårdslag fanns bestämmelser om straff för bortförande av omhändertaget barn. Bestämmelserna innebar att böter eller fängelse kunde ådömas den som hindrade eller försvårade barnavårdsnämndens arbete i ärenden om underårigs vård genom att t. ex. bortföra eller dölja den underåriga eller medverka till att han eller hon avvek. Bl. a. barnavårdslagen ersattes den 1 januari 1982 av socialtjänstlagen (1980: 620) och lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Socialtjänstlagen bygger på frivillighet och ger möjlighet till att ett barn exempelvis placeras i fosterhem. Lagen innehåller bestämmelser om att socialnämnden för viss tid eller t. v. får förbjuda en vårdnadshavare att ta sitt barn från t. ex. ett fosterhem, om det finns risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas om det skiljs från hemmet (28 §). Överträds förbudet kan vårdnadshavaren ådömas böter (75 §). Enligt LVU får socialnämnden, om det är nödvändigt med hänsyn till ända-

målet med vården eller omhändertagandet, dels bestämma hur umgängesrätten med förälder eller vårdnadshavare skall utövas, dels bestämma att den unges vistelseort inte skall röjas för föräldern eller vårdnadshavaren (16 §). Dessutom kan polismyndigheten på begäran lämna biträde för att genomföra beslut om vård eller omhändertagande enligt LVU eller för att efterforska och återhämta den unge om denne har avvikit från ett hem där han vårdas (18 §). Någon straffbestämmelse motsvarande den som fanns i 89 § barnvårdslagen har inte tagits in i socialtjänstlagen eller LVU.

Brottsbalken innehåller även andra bestämmelser om bortförande av barn än bestämmelsen om egenmäktighet med barn, bl. a. främjande av flykt (17 kap. 12 §) och olaga frihetsberövande (4 kap. 2 §). Dessa bestämmelser kan i vissa fall tillämpas på den som obehörigen för bort ett omhändertaget barn.

Uppenbart täcker emellertid brottsbalkens bestämmelser och 75 § socialtjänstlagen inte alla de bortföranden som tidigare var straffbara på grund av 89 § barnvårdslagen. Sålunda torde f. n. bortförande av ett barn som vårdas enligt LVU vara straffritt. Frågan om påföljd vid bortförande av ett barn som vårdas enligt socialtjänstlagen är mera komplicerad. Som nyss nämnts kan dock vårdnadshavare som bryter mot det s. k. flyttningsförbudet i 28 § socialtjänstlagen dömas till böter enligt socialtjänstlagen. Tar emellertid i fall då flyttningsförbud meddelats någon annan än vårdnadshavaren barnet från den som vårdar det och för hem barnet till vårdnadshavaren synes det kunna ske utan risk för påföljd. Däremot torde straffansvar enligt 7 kap. 4 § brottsbalken inträda när någon annan än vårdnadshavaren i annat fall, exempelvis därför att vederbörande själv vill ta hand om barnet, för bort ett barn som vårdas enligt socialtjänstlagen. Det sist sagda gäller i vart fall så länge något flyttningsförbud inte har meddelats beträffande barnet. Har flyttningsförbud meddelats, är det enligt utskottets mening tveksamt om den som i eget intresse för bort barnet kan straffas.

I samband med behandlingen av proposition 1981/82: 168 tog utskottet upp frågan om straffansvar för bortförande av barn som vårdas enligt socialtjänstlagen eller LVU. Enligt utskottet framstod det som stötande att det i vissa fall var möjligt att utan risk för påföljd obehörigen föra bort ett barn. Utskottet ansåg därför att frågan om påföljd i dessa fall borde ses över.

I proposition 1982/83: 165 föreslås att ett tillägg görs i 7 kap. 4 § brottsbalken av innebörd att ansvar för egenmäktighet med barn skall inträda också när någon obehörigen för bort ett barn under 15 år som vårdas enligt LVU. Vidare föreslås att straffskalan för egenmäktighet med barn då brottet är grovt höjs till fängelse i högst två år.

Utskottet ser med tillfredsställelse att förslag nu läggs fram om straffansvar för olovligt bortförande av barn som vårdas enligt LVU. Förslaget till ändring i brottsbalken föranleder inte några erinringar från utskottets sida.

Något förslag om straffansvar för bortförande av barn som vårdas enligt socialtjänstlagen innehåller däremot inte propositionen och några närmare överväganden i denna fråga synes såvitt framgår inte ha gjorts i samband med propositionsarbetet. Enligt utskottets mening framstår det emellertid fortfarande som stötande att sådana bortföranden i vissa fall kan ske utan risk för påföljd. Den av utskottet tidigare förordade översynen av frågan bör därför nu komma till stånd. Det bör ankomma på regeringen att avgöra i vilken form eller i vilket sammanhang översynen bör göras. Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna.

Information

Då de i propositionen föreslagna nya reglerna om verkställighet av vårdnads- och umgängesavgöranden m. m. berör såväl myndigheter som enskilda är det väsentligt att informera om bestämmelserna. I propositionen förutskickas att sådan information kommer att inarbetas i det allmänna informationsmaterial som framställs bl. a. med anledning av de bestämmelser om vårdnad m. m. som träder i kraft samtidigt med verkställighetsreglerna den 1 juli 1983. Utskottet vill understryka betydelsen av att så också sker.

Propositionen i övrigt

Övriga förslag i propositionen föranleder inga särskilda uttalanden från utskottets sida.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. *beträffande lagförslagen*
att riksdagen antar de i proposition 1982/83: 165 framlagda förslagen till
 - a) lag om ändring i lagen (1983: 47) om ändring i föräldrabalken,
 - b) lag om ändring i föräldrabalken,
 - c) lag om ändring i lagen (1983: 48) om ändring i brottsbalken,
 - d) lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429),
2. *beträffande olovligt bortförande av barn*
att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en översyn av frågan om påföljd för olovligt bortförande av barn som vårdas enligt socialtjänstlagen.

Stockholm den 19 maj 1983

På lagutskottets vägnar

PER-OLOF STRINDBERG

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Marianne Karlsson (c), Sigvard Persson (c), Per Israelsson (vpk), Bengt Silfverstrand (s)*, Lars Hedfors (s), Inga-Britt Johansson (s), Sten Andersson i Malmö (m) och Ulla Voss-Schrader (m).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Lagförslagen i proposition 1982/83: 165

Bilaga

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om 6 kap. 21 § och 21 kap. 7 § föräldrabalken i paragrafernas lydelse enligt lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken

dels att 6 kap. 21 § skall betecknas 6 kap. 22 §,
dels att 21 kap. 7 § inte skall träda i kraft.

2 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹
dels att 20 kap. 11 § och 21 kap. skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 21 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

21 §

I mål om vårdnad eller umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom eller beslut i saken och om det finns särskilda skäl, på yrkande av part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Talan mot beslut om föreläggande enligt första stycket får föras endast i samband med talan mot domen eller beslutet om vårdnad eller umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt föreläggandet.

20 kap.

11 §

Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. 15 §,

Mot beslut, som underrätt har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 20 §, 7 kap.

¹ Balken omtryckt 1978:853.

Nuvarande lydelse

10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

Föreslagen lydelse

15 §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

21 kap.

Om verkställighet av dom eller beslut rörande vårdnad m.m.

Om verkställighet av domar eller beslut om vårdnad eller umgänge m.m.

*Verkställighet av dom eller beslut**Verkställighet av domar eller beslut*

1 §

Verkställighet av vad allmän domstol i dom eller beslut bestämt om vårdnad eller umgängesrätt eller om överlämnande av barn sökes hos länsrätten.

Verkställighet av vad allmän domstol har bestämt i dom eller beslut om vårdnad, umgänge eller överlämnande av barn söks hos länsrätten. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten inte vidta åtgärder enligt 2-4 §§.

Har domen eller beslutet icke vunnit laga kraft och är ej särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten icke vidtaga åtgärd enligt 2 eller 3 §.

2 §²

Innan länsrätten förordnar om verkställighet, äger den uppdraga åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom. Sådant uppdrag får även lämnas åt annan lämplig person.

Innan länsrätten förordnar om verkställighet, får den uppdra åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person.

Den som fått uppdrag enligt första stycket skall inom tid som länsrätten bestämmer lämna denna en redogörelse för de åtgärder som vidtagits och vad som förekommit vid uppdragets utförande. Tiden får ej utan synnerliga skäl sättas längre än två veckor.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som länsrätten bestämmer lämna denna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Länsrätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse.

3 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, äger den förelägga vite eller, om det anses nödvändigt, besluta att barnet skall hämtas genom

Förordnar länsrätten om verkställighet, får den förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg.

² Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

polismyndighets försorg. Länsrätten kan även i samband med förordnandet lämna uppdrag enligt 2 §, om sådant ej förekommit tidigare.

Om särskilda skäl föreligga, får länsrätten för att underlätta barnets överflyttning föreskriva, att barnet tillfälligt skall omhändertagas på lämpligt sätt.

Länsrätten äger utdöma förelagt vite.

Föreslagen lydelse

Hämtning för dock beslutas endast i de fall och under de förutsättningar som anges i andra och tredje styckena.

Är det fråga om dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande av barn, får länsrätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om dom eller beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare, får länsrätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt verkställigheten.

4 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, kan den även lämna uppdrag enligt 2 §. Har rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, skall sådant uppdrag lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om det finns särskilda skäl, får länsrätten för att underlätta att barnet överflyttas föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

Förordnar länsrätten om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft, kan rätten, när det påkallas av förhållanden som har inträffat efter domen eller beslutet, jämka vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget.

4 §

Har barnet fyllt femton år, får verkställighet *icke* ske mot dess vilja, *utan* att länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets

5 §

Har barnet fyllt tolv år, får verkställighet *inte* ske mot dess vilja *utom* då länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets

Nuvarande lydelse

bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu *ej* fyllt femton år men nått sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

5 §³

Är det uppenbart att förhållandena ändrats väsentligt sedan allmän domstols dom eller beslut meddelades, kan länsrätten vägra verkställighet, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgängesrätt prövas av allmän domstol. Sådan fråga upptages av allmän domstol på ansökan av den som varit part i ärendet hos länsrätten eller av socialnämnd.

Länsrätten får även i annat fall vägra verkställighet, om risk, som *ej* är ringa, föreligger för skada på barnets kroppsliga eller själsliga hälsa.

Överflyttning av barn i andra fall

6 §

Även om dom eller beslut som avses i 1 § *ej* föreligger, äger den som har vårdnaden att, när barnet vistas hos annan, påkalla länsrättens åtgärd för att barnet skall överflyttas till honom.

Föreligger särskilda skäl att fråga om ändring beträffande vårdnaden prövas av allmän domstol, kan länsrätten vägra att vidtaga den sökta åtgärden.

I övrigt äga 2-5 §§ tillämpning.

7 §⁴

Bestämmelserna i 6 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade förmyndare gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

³ Senaste lydelse 1981:26.

⁴ Lydelse enligt 1983:47.

Föreslagen lydelse

bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu *inte* har fyllt tolv år men har nått *en* sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

6 §

Länsrätten kan vägra verkställighet, om det är uppenbart att förhållandena har ändrats sedan den allmänna domstolens dom eller beslut meddelades och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnad eller umgänge prövas på nytt. Sådan fråga tas upp av allmän domstol på ansökan av den som har varit part i målet hos länsrätten eller på ansökan av socialnämnden.

Länsrätten får även i annat fall vägra verkställighet, om det finns risk som *inte* är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas.

7 §

Även om dom eller beslut som avses i 1 § *inte* föreligger, kan barnets vårdnadshavare, när barnet vistas hos någon annan, begära att länsrätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överflyttas till vårdnadshavaren.

Länsrätten kan vägra att vidta den begärda åtgärden, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnaden prövas av allmän domstol.

I övrigt gäller 2-6 §§.

8 §

Bestämmelserna i 7 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade förmyndare gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Gemensamma bestämmelser

8 §⁵

Hämtning och annan åtgärd *be-
träffande* barnet skall utföras på ett
för barnet så skonsamt sätt som
möjligt.

Vid hämtning *skola ledamot eller
suppleant i socialnämnd eller tjäns-
teman inom socialtjänsten och, om
möjligt, läkare närvara*. Om barnet
på grund av sjukdom *ej* bör flyttas
eller annat särskilt hinder *möter*,
skall hämtningen uppskjutas.

9 §⁶

Föreligger i *ärende som avses i*
detta kapitel fara att barnet *föres* ur
landet eller är *ärendet* av annan an-
ledning brådskande, kan länsrätten
omedelbart förordna, att barnet
skall *omhändertagas* på sätt läns-
rätten finner lämpligt.

Kan beslut enligt första stycket *ej*
avvaktas, får *polismyndighet vid-
taga sådan omedelbar åtgärd* som
kan ske utan skada för barnet. När
sådan åtgärd *vidtages*, *skola* om
möjligt *ledamot eller suppleant i so-
cialnämnden eller tjänsteman inom
socialtjänsten och läkare närvara*.
Åtgärden skall genast anmälas till
länsrätten, som utan dröjsmål pröva-
ar om den skall bestå.

10 §

I *ärende* enligt detta kapitel kan
länsrätten förordna, att barnet skall
undersökas av läkare.

9 §

Hämtning och annan åtgärd *som
rör* barnet skall utföras på ett *sätt
som är så skonsamt som möjligt för*
barnet.

Vid hämtning *skall någon som
kan vara till stöd för barnet närva-
ra. Finns det en sådan kontaktpers-
on för barnet som avses i social-
tjänstlagen (1980:620) bör denne
anlitas. Om möjligt skall också en
barnläkare, barnpsykiater eller
barnpsykolog medverka*. Om bar-
net på grund av sjukdom *inte* bör
flyttas eller *om det möter något an-
nat särskilt hinder*, skall hämtning-
en uppskjutas.

10 §

Föreligger i *mål enligt* detta kapi-
tel fara *för* att barnet *förs* ur landet
eller är *saken* av annan anledning
brådskande, kan länsrätten omedel-
bart förordna att barnet skall *tas
om hand* på *det sätt som* länsrätten
finner lämpligt.

Kan ett beslut enligt första
stycket *inte* avvaktas, får *polismyn-
digheten, oavsett om något mål är
anhängigt, vidta sådana omedel-
bara åtgärder* som kan ske utan
skada för barnet. När *en* sådan åtgärd
vidtas skall om möjligt *närva-
ra en läkare samt företrädare för
socialtjänsten eller i förekommande
fall en sådan kontaktperson för
barnet som avses i socialtjänstla-
gen (1980:620)*. Åtgärden skall ge-
nast anmälas till länsrätten, som
utan dröjsmål prövar om den skall
bestå.

11 §

I *mål* enligt detta kapitel kan
länsrätten förordna att barnet skall
undersökas av läkare.

⁵ Senaste lydelse 1981:26.

⁶ Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

I kallelse till läkarundersökning äger länsrätten förelägga vite. Länsrätten äger utdöma förelagt vite.

11 §⁷

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett ärende enligt detta kapitel.

Kostnad för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra punkten, hämtning eller omhändertagande av barn och läkarundersökning betalas av allmänna medel.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott i anledning av *kostnad* för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning enligt 10 §. Härvid äger 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) motsvarande tillämpning.

Föreslagen lydelse

I kallelse till läkarundersökning får länsrätten förelägga vite. Länsrätten prövar frågor om utdömande av förelagt vite.

12 §

I mål enligt detta kapitel skall länsrätten hålla muntlig förhandling, om det inte är uppenbart obehövt. Om muntlig förhandling i kammarrätten och regeringsrätten finns bestämmelser i 9 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Vid muntlig förhandling får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Uteblir en part från en förhandling till vilken han eller hon har kallats vid vite att inställa sig personligen, får rätten förordna att parten skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

13 §

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett mål enligt detta kapitel.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till förhandling, för hämtning eller omhändertagande av barn och för läkarundersökning, betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning skall helt eller delvis betala kostnaden till statsverket.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott med anledning av *kostnader* för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning enligt 11 §. Härvid gäller 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

⁷ Senaste lydelse 1981:781.

Nuvarande lydelse

Fråga om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

12 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömande av vite eller ersättning för parts *kostnad* skall *lända till omedelbar efterrättelse*.

13 §

Beslut enligt detta kapitel *angående* överflyttning *utgör ej hinder* att den *därvid avgjorda frågan* prövas på nytt, när ändrade förhållanden eller annat särskilt skäl föranleder det.

14 §

Vid handläggning i *kammarrätt* av mål enligt detta kapitel *skola* nämndemän ingå i rätten.

Föreslagen lydelse

Frågor om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

14 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömande av vite, ersättning för parts *kostnader eller parts skyldighet att betala kostnader till statsverket* skall *gälla omedelbart*.

15 §

Beslut enligt detta kapitel *om* överflyttning *av barn hindrar inte* att den *fråga som har avgjorts* prövas på nytt, när ändrade förhållanden eller *något* annat särskilt skäl föranleder det.

16 §

Vid handläggning i *kammarrätten* av mål enligt detta kapitel *skall* nämndemän ingå i rätten.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrifter som har ersatts genom bestämmelser i denna lag, tillämpas i stället de nya bestämmelserna.

2. Beslut enligt 21 kap. 13 § andra stycket i dess nya lydelse om skyldighet för en part att betala hämningskostnader till statsverket får meddelas endast om hämtningen har beslutats efter lagens ikraftträdande.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § brottsbalken i paragrafens lydelse enligt lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Skiljer någon obehörigen barn under femton år från *den* som har vårdnaden, *dömes, om det ej är brott mot frihet, för egen maktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader.*

Föreslagen lydelse

7 kap.

4 §

Den som obehörigen *skiljer ett* barn under femton år från *någon* som har vårdnaden *om barnet döms för egen maktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader, om gärningen inte ut-*

Nuvarande lydelse

Detsamma skall gälla, om den som gemensamt med annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Föreslagen lydelse

gör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, skall gärningsmannen dömas till fängelse i högst två år.

4 Förslag till**Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)**

Härigenom föreskrivs att 9, 16 och 26 §§ rättshjälpslagen (1972:429)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*9 §²

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,
2. bevisning vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen, arbetsdomstolen eller krigsrätt samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän,
3. utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten,
4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan,

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan,

¹ Lagen omtryckt 1979:240.

² Senaste lydelse 1981:1287.

Nuvarande lydelse

som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken eller läkarundersökning enligt 21 kap. 10 § samma balk,

5. avgift som utgår för ansökan enligt expeditionskungörelsens (1964:618) avgiftslista, avdelning II, samt särskild avgift som skall betalas enligt förordningen (1981:1185) om utsokningsavgifter.

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning för översättning eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

7. skiftesman som av domstol förordnats att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller boskillnad,

8. medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken.

Föreslagen lydelse

som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap eller läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken,

5. avgift som utgår för ansökan enligt expeditionskungörelsens (1964:618) avgiftslista, avdelning II, samt särskild avgift som skall betalas enligt förordningen (1981:1185) om utsokningsavgifter.

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning för översättning eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

7. skiftesman som av domstol förordnats att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller boskillnad,

8. medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap.

16 §³

Allmän rättshjälp får, om ej annat följer av 17 §, beviljas av advokat eller av biträdande jurist på advokatbyrå, om den rättsliga angelägenheten avser

äktenskapsskillnad
boskillnad, dock inte enligt 9 kap. 2 § giftermålsbalken
underhållsbidrag till make eller barn

faderskap till barn
vårdnad

umgängesrätt.

Advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå får ej bevilja allmän rättshjälp för verkställighet av av-

Allmän rättshjälp får, om ej annat följer av 17 §, beviljas av advokat eller av biträdande jurist på advokatbyrå, om den rättsliga angelägenheten avser

äktenskapsskillnad
boskillnad, dock inte enligt 9 kap. 2 § giftermålsbalken
underhållsbidrag till make eller barn

faderskap till barn
vårdnad

umgänge.

Advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå får ej bevilja allmän rättshjälp för verkställighet av av-

³ Senaste lydelse 1981:1287.

Nuvarande lydelse

görande om underhållsbidrag, vårdnad eller *umgängesrätt*. Ej heller får advokat eller biträdande jurist bevilja allmän rättshjälp

1. om den rättssökande är dödsbo,
2. om den rättssökande är bosatt utom riket,
3. om den rättsliga angelägenheten skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket.

Föreslagen lydelse

görande om underhållsbidrag, vårdnad eller *umgänge*. Ej heller får advokat eller biträdande jurist bevilja allmän rättshjälp

1. om den rättssökande är dödsbo,
2. om den rättssökande är bosatt utom riket,
3. om den rättsliga angelägenheten skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket.

26 §

Ersättning som avses i 9 § andra stycket 4 utgår enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

Ersättning enligt första stycket *bestämmer* av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken *bestämmer* ersättningen av domstolen. Ersättning för inställelse vid läkarundersökning enligt 21 kap. 10 § föräldrabalken *bestämmer* av länsrätten.

Ersättning enligt första stycket *bestäms* av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för *sådan* blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap *bestäms* ersättningen av domstolen. Ersättning för inställelse vid läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken *bestäms* av länsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.